

ДЖЕРЕЛА ХРИСТИЯНСТВА

прот. Іван Козовик

*Івано-Франківський богословський університет
імені св. Івана Золотоустого*

Шептицький Андрій, Олександр граф-митрополит Греко-Католицької Церкви 1865–1944 рр.: Лист до Папи Римського про можливість скликання і порядок денний Вселенського собору

Пій XI

Святійший Отче! З листа Екцеленції Кардинала від Секретного Стану, дня 22 жовтня 1925 р. № 22880, якого я, після втраченого першого екземпляра, тому місяць отримав, я довідуюсь про бажання Вашої Святості, аби я висловив свою думку стосовно сприятливої нагоди для поновлення Екуменічного Ватиканського Собору, що за велінням Папи Пія IX був суспендований. Перш за все я смирно виражаю подяку Вашій Святості за те, що Ви зволили мені також викласти своє міркування з приводу цього питання. Я вважаю, що в Католицькій Церкві не знайдеться жодний єпископ, який не тішився б тим, що Ваша Святість пропонує здійснити збір усіх Єпископів Католицького Світу до Екуменічного Синоду. Насправді Екуменічні Собори не є абсолютно потрібні. А втім, передовсім в наш час, авторитет Апостольської Столиці досі збільшений, а після дефінітивної Папської непомильності настільки зріс, що Церква, сповна довіряючи найвищому спрямованню наслідників Святого Петра, ледве чи відчуває відносну потребу таких зібрань, які, крім того, через велику кількість єпископів ставатимуть ще важчими, а також, можливо, такими стануть з приводу політичних обставин. А втім, хоч Екуменічні Собори, здається, не є точно встановлені за Божим велінням, напевно, скоріше беруть початок від апостольського уряду, а слова, об'явлені в Апостольських Діяннях: «Так вважає Св. Дух і ми», достатньо підтверджують великий авторитет Соборів у Христовій Церкві, оскільки Екуменічні Собори виявляють вірне представництво корпусу Єпископів, наслідників Апостолів. Ми навіть не сумніваємось, що Ваша Святість, напевно, найбільше зворушена тими засадами, що потрібно поновити Ватиканський Собор, який був перерваний вже тому 55 років. Що стосується мене, я вважаю, що, очевидно, Собор ніколи не був би настільки корисним, як у той час, у якому Боже Провидіння бажає привести до об'єднання Східні Церкви, які посварилися (розділилися). Роз'єднані Східні припускають єдиний доктринальний авторитет Соборів у Церкві. Якщо Собор міг би також для них видатись універсальним, і було б так, що його авторитет розв'язує найважливіші питання і вирішує їх остаточно та без оскарження, то визривала б надія, що Собор покінчив із Східною Схизмою, або принаймні зажевриє надія, що справа успіху, початого на Флорентійському Соборі, буде завершуватись. Однак ледве повірю, чи можна надіятись на те, що Східні віруючі можуть допускати, що Синод є Екуменічний, і не думаю, що вони, Вашою Святістю запрошені, також як запрошені колись Пієм IX, прибудуть на Собор. І хоч ця надія, здається, в наш час не є настільки обґрунтована оживленою надією сьогодення, як в час Флорентійського Собору, однак вона стане збором усіх Католицьких Єпископів для нез'єданого Сходу та стане більше промовистим казанням, що руїна, яка спричинена схизмою, стає з дня на день більш очевидною. Просте порівняння між тим, де завжди залишалась

Католицька Церква, і тим, до чого спустились дисидентські Церкви, може переконливо наочно показати, що Католицька Церква є Правдивою Церквою, заснованою (установленою) Христом. Окрім того історичного аргументу стосовно правдивості Католицької Церкви, що ще може дати Собор? Помимо загальної злагоди, я дозволю собі викласти також окремі часткові засади (і рації) і, як вважаю задля них, Собор був би придатний, а також, можливо, придатний через обставини, при яких Собор був би корисним. Щоб дотримуватись порядку, перш за все говоритиму про догматичні питання, до яких і до моїх скромних суджень, також торкнувся способу, згідно з яким повинна бути трактована на Соборі та чи інша дисципліна. Нарешті я заявлю, що думаю про деякі партикулярні питання, а саме про Владу Патріарха, про Клер та Целібат, про Східне Монашество, про Націоналізм.

1. Догматичні питання. Було б бажане, як це вже чимало разів дехто виразив перед першим скликанням Собору, аби сукупно були зібрані усі догматичні визначення Церкви, щоб таким чином із них був укладений Догматичний Кодекс, чи пак – певне сповідання віри, яким охоплювалися б усі ті дефініції і аби у деяких частинах вони удосконалювалися б або виразніше представлялися. Цій повторній формуляції об'явлення правд бажано було б належним чином додати з'ясовані визначення двох догм стосовно Пречистої Діви, а саме: догма Успення (Небовзяття) та загальна догма Посередництва Пречистої Діви. Я вважаю, що потрібно додати ще деякі інші дефініції щодо соціального життя людства: питання, які поміщені у Силлабі (Syllabo), та питання власності. Нарешті, я вважаю, що для Сходу буде найкорисніше, якщо Собор збере усі визначення протилежних правд між Сходом і Заходом, а з'ясовуючи їх, можливо, більш охоче пояснювати формули, прийняті (взяті) від Східних. Якщо, приміром, йде мова про «Filioque» («і Сина»), формулу Грецьких Отців «Per Filium» («через Сина») можна приймати як рівнозначну за вартістю формулі «et a Filio» («і від Сина»). Для визначення непомильності Папи, за моїм суто особистим скромним судженням, можна також надалі виразніше пропонувати (брати до уваги) непомильність Церкви або Вселенських Соборів, позаяк досі вона була визначена опосередковано. Питання чистилища (de Purgatorio) може визначатися з точки зору надавання йому самому значення (sensus) через любов (pietas) християн, як з боку Східних, так з боку Західних, або, щоб краще висловитись, – у значенні (сенсі), яке припускають Східні. Для усіх цих суперечливих питань не слід було видавати нової дефініції, але було б досить трішечки акцентувати на ті частини, які прийняті вселенською Католицькою Теологією і розглядаються Східними як східний припис догматичного викладання (навчання).

2. Настанова трактування дисципліни. Від часу сепарації Церков у церковній (службі) дисципліні побутує щось таке, що спеціально призводить важкі стосунки між Сходом і Заходом. Загальні (вселенські) Собори часто-густо виносили дисциплінарні декрети аж до розділу, яких дотримувалась вселенська (universa) Церква. Від часу сепарації, хоч були вселенські Собори (Concilia) стосовно догматичних визначень, то залишалися Західні Собори відносно дисциплінарних декретів. Дисидентські спільноти, які поверталися до єдності, зі свого боку, зобов'язувалися приймати догматичні визначення, але не дотримувалися (уникали) дисциплінарних декретів. Та й не могло бути інакше, позаяк ті декрети узагалі стосувалися тільки латинського обряду, без уваги на східний обряд чи на потреби Східної Церкви. Та й сталося, що з'єднані Східні Церкви мали, зі свого боку, власну привілею, тобто зберігання Східної Служби (дисципліни), але були позбавлені усякої субсидії (допомоги) із вселенських (загальних) декретів Екуменічних Соборів. Тому-то ті Церкви залишалися у попередньому стані, і тільки прогресували поволі; а в тому поступі Церквам

перешкоджала думка, щоб дисидентам це не видавалося латинізацією, а це відхиляло задуми дисидентів. А втім, ця прогресивна еволюція була необхідна, позаяк у багатьох царинах церковного життя вона із собою приносила порядок, стислість правила та закони, чого східні вірники у своєму розвитку не знаходили. Але східні вірники, (міцно) дотримуючись власних практик (досвідів), а також спонукані бажанням навернення дисидентів, у всякий спосіб їх уподібнювали з Латинською Церквою і те оцінювали з недовір'ям, вважали, що втрачають цінні традиції, якщо будуть приймати те, що латинське канонічне право їм приносить. Апостольська Столиця також сама не хотіла перемінювати щось із Східних практик (досвідів) і тільки неохоче дозволяла латинізувати якусь частину східної дисципліни. Зрозуміла річ, єдність дисципліни (служби), що була генеральною регулою Церкви перших століть, напевно становила б найкращу розв'язку для усіх, не могла бути прийнятою. Канонічне латинське право, уніфікуючи та централізуючи усе, призупинило чинність численних екуменічних інституцій та регул (статутів), до яких призвичаївся Схід, а вони вряди-годи пасували традиціям та настроям Східних. Латинське канонічне право є плодом столітнього (секулярного) розвитку, яке не може прийняти Східних часовим відрізком тільки декількох років. Східняки заподадливо вимагають власного права та власної дисципліни, і я вважаю, що латинську дисципліну неможливо нав'язати східнякам. З іншого боку, виникає потреба взагалі, аби Собор поклав фундаменти для прогресу дисципліни Східних Церков, тому що католицьке життя, яке у тих Церквах раніше сепарованих, в даний час через об'єднання із Апостольською Столицею знову процвітає та потребує дисциплінарного розвитку; а отож втім, я вважаю за краще цей розвиток накреслювати Собором, ніж залишати його на волевиявлення Патріархів чи Єпископів. У який спосіб це скерування (спрямування) може надати Собор? У Кодексі Канонічного Права йдеться, що Східняки не зобов'язані (коритись?) поміченим там законам: «Хіба що йде мова про тих, які із суті самої речі також торкаються Східної Церкви». І все ж таки цей вислів настільки загальний (*generalis*), що для каноністів залишається свобода вибору в інтерпретації Кодексу, чи то зобов'язанням східняків (виповняти) усі майже канони, або звільняти їх від усіх зобов'язуючих приписів Кодексу; але нема часто-густо жодного канону, який до певної міри не був би причетним до основи природи самої речі, а канони, які ґрунтуються на божественному законі або на законі Церкви перших століть, не вносять жодних нових обов'язків для Східних. Отож Екуменічний Собор у своїй дисциплінарній частині хай не залишається для Сходу мертвою буквою, бо він повинен ясно заявити, яким Східним декретам він зобов'язаний коритися. Далі. Не знаю та й не наслідуюсь говорити, аби було вигідно і бажано Собору, щоб Ваша Святість дозволила, хай сам Кодекс стане декретом Собору, та правдоподібно Кодекс у численних (випадках) перемінився б, але, мабуть, у кращий бік. У такому разі Кодекс повинен бути поділений на дві частини: перша частина включала б Канонічне Право Вселенської Церкви Східної і Західної та повинна б допускати усіх, які повертаються до єдності (*unitatem*); а друга частина властиво була б західною. Однак поки це настане, потрібно буде розв'язати чимало клопотів (труднощів) та вирішити, яким обов'язкам підлягатимуть Східні, без небезпеки (без загрози) латинізації, чи так званої (латинізації). Чи ми можемо надіятися, що ця праця буде доведена до кінця? Наукові твори католицьких каноністів, здається, не підтверджують цієї надії, позаяк дисципліна Східних Церков недостатньо досліджена; крім того, слід остерігатися, аби не забажала більша частина Отців уніфікувати Канонічне Право: а це усі східні католики розцінювали б як беззаконня для їхньої Церкви. А якщо справа так мається, то я гадаю, що було б краще відкласти скликання Собору на певний час, щоб можна було скоріше

здійснити наукову підготовку, ніж наражатися на небезпеку через «латинські» декрети для Сходу або наражатися на декрети, які не були б прийняті Східними Церквами.

1. Влада Патріарха. Можливо, Собором будуть запропоновані деякі питання, які торкатимуться того, що модерним словом визначається як «децентралізація». Якщо, отже, ми користуємося цим терміном, то найперше і категорично ми повинні вирішити, що тут не може йти мова про будь-яку перемену священної Церковної конституції, або тої церковної Конституції, яка була виконана у Католицькій Церкві під керівництвом Божого Провидіння. Я дозволю собі з'ясувати ясніше свою думку твердженням, а саме: жодна проблема не може бути порушена не тільки стосовно принципів церковної дисципліни, які випливають із права або Божої інституції, але торкатися навіть таких питань, які у конституції Католицької Церкви вважаються суттєвими, поскільки ґрунтуються на людському законі та беруть початок з історичного розвитку. Однак, крім таких питань, знаходяться численні інші питання, у порівнянні з якими, зваживши на норми самого Канонічного Права в наш час, існують дозволяючі допоміжні можливості для єпископів, аби в той спосіб були поновлені деякі принципи у цілій Церкві, які стали занедбані у Західній Церкві, а проте часто-густо збережені у Східній Церкві. Таким чином деякі питання Східної Церкви уже були б убережені. Питання про Патріархальний уряд, очевидно, не може бути поширене на усю Церкву, позаяк помітно, що така прерогатива може бути надана самим тільки древнішим престолом чи то через багатовікову традицію, або шляхом рішення Екуменічного Собору. Проте у самій Латинській Церкві можна помітити певну схильність, що помножуються опосередковані (проміжні) уряди (*potentiae*) між найвищим главою Церкви та єпископами, з чого можна зробити висновок, що східна концепція (*conceptum*) стосовно Патріархального уряду залишилась актуальною, і Церква концепт мала б радше затвердити, ніж угамувати. У такому випадку, за якою міркою повинен бути також наданий такий уряд тим Прелатам Східних Церков, які мають патріархальний титул і які не тішаться займаною прерогативою, утвердженою Апостольською Столицею, а це вже важча проблема. На мою скромну думку, тим хосеннішим було б затвердження, здійснене Собором таких Патріархів радше задля традиції, яких возвела або апробувала Апостольська Столиця, як це проводилось у Церкві згідно із загальною регулою десяти перших віків, згідно з якою до цього мали право практикувати (здійснювати). Йдеться не про зберігання Загальним Собором всякого питання в будь-який спосіб: слід (треба) відкидати будь-яку тезу, у якій вбачався б *implicate* включений принцип, осуджений Верховними Понтифіками, а саме «Собор є понад (вище) Папу». Йдеться лише про факт, яким поновилася б або підтверджувалася б раніша практика, яка, як принцип, залишилась на Сході. Якщо Загальний (Універсальний) Синод затвердив би або підсилив установлення утворення Святою Столицею Патріархатів, таким чином дотримувався б стародавньої практики Церкви, тим самим поновив би справжню вартість принципу сепарованих (роз'єднаних) Церков, а оголосив би осуд (об'явив би), (*implicite*) прихований, вплутаний у ті практики. Він виявив би, що саме Католицька Церква більше опікується автентичними церковними традиціями, ніж (це роблять) дисидентські Церкви. Отож, сепаровані східні Патріархи вважають, що їм можна встановлювати нові Патріархати, чи пак, радше, такі установи апробувати губерніями, ніж народом або Церквою. Усі роз'єднані Церкви стремлять до глибших (*ulteriores*) поділів на національні Церкви, а кожна національна Церква хотіла б мати автокефалію або також Патріархальну Столицю (осідок). Тому-то у перших століттях нечувана кількість національних Патріархів і одночасна наявність на одній території

численних Патріархальних юрисдикцій — факт радше нечуваний у перших століттях і мало збігається (співзвучний) з апостольськими принципами; ось чому виникли ці персональні юрисдикції. Виникло чимало труднощів з тієї множинності та снаги (сили) з тих юрисдикцій, настільки сплутаних у спільнотах, де перебувають розмаїті уряди (керівництва) для тієї ж території та з тими самими прерогативами. Практичне застосування принципу перших століть – «Патріархат творять тільки самі Вселенські Собори (*Consilia universalia*), а це є головним місцям (осідкам) надавати титул та патріархальні привілеї». Це може здійснюватись водночас із закріпленням визначеної істини, що Собор не стоїть вище (понад) Папи. Таке застосування східної дисципліни придало б Патріархатам авторитету та зваженості вагоміших, ніж ті, яких не можуть мати роз'єднані Церкви. Отож, доки Вселенський Собор (*concilium universa*) не установить нових Патріархатів або їх встановлення не апробує, усі нові Патріархати повинні вважатись (сприйматись) скоріше як титулярні або національні, позаяк на Сході, попри апостольські столиці, а саме Антіохійську, Олександрійську та Єрусалимську, може вважатись Константинопольська столиця як Патріархальна Столиця силою декрету Халкедонського Собору. Звичайно, визначення юрисдикції та делімітація для давніших Патріархатів та для новопоставлених – це питання досить важке, яке, можливо, у дефінітивний спосіб не може бути розв'язане Собором, проте Собор принаймні повинен поставити фундамент для розвитку Східної Церкви, а, водночас, і обставини, за яких дисидентські Церкви змогли б повернутись до об'єднання.

2. Виховання клеру та целібат. Я далекий від сумніву, що було б невігідним накладати норму церковного целібату разом усім Східним Церквам; чимало східних спільнот це розглядали б як нав'язану якусь латинізацію, і нелегко така реформація могла бути введена (здійснена) через якийсь декрет. І все ж таки я гадаю, що Собор може зробити крок для вирішення цієї великої проблеми, позаяк, на мою скромну думку, Східні Церкви не зможуть зазнавати життєвого гаразду, поки вони не матимуть, принаймні у більшій часті, священників-целібатів (неодружених). А для досягнення цієї мети я дозволю собі підказати пораду для успішного вирішення. Собор може дати дозвіл (дозволити) східним єпископам, аби одружених людей приймали до свячень (священства), однак водночас аби відновити закони Собору, згідно з якими приписана триденна шлюбна абстиненція перед відправою божественних служб (*mysterium divinum*). Крім цього, акуратно і нагально слід також затребувати необхідні якості одружених священників, передовсім дух посвяти та євангельського убогства. Одруженому священству (клеру) повинні бути накладені точні (*precisae*) норми щодо обов'язку Святих Служб: священники усі зобов'язані, аби принаймні під формою (видом) певного Часослова (Правила) протягом однієї години щоденно проказувати *Officium*. А в днях, в яких хотіли б виконувати (відправляти) Богослужіння, перед Літургією, Всеночним, а також Утренією повинні їх проказувати (*recitare deberent*) та усі обов'язки священничого життя повинні вірно оберігати згідно із шлюбним станом. У найменшій (крайній) мірі, дуже бажано, щоб Собор певним формальним декретом приписав (доручив) Єпископам, що вони можуть висвячувати тільки тих одружених священників, яких уся рідня (*tota familia*) дає приклад (є прикладом) християнського життя і які засвідчили протягом п'яти або десяти років про свої життєві справи. Крім того, в кожній дієцезії або принаймні у більших дієцезіях повинні бути засновані фундації семінарій для виховання неодруженого клеру. Таке соборове рішення не може помилково сприйматися (братись до тям), щоби ніби Вселенський Собор нав'язав Східним Церквам церковний целібат, і все ж таки проклав достатній фундамент для поступового введення целібату по всіх місцевостях, де гостро

диспують на цю тему і через трудні обставини, які могли б видаватись нездоланні.

3. Східне чернецтво. Екуменічний Собор, якщо наставлений працювати у розгляданні питань стосовно Об'єднання Церков, обов'язково повинен торкнутися Східного Чернецтва. У дисидентській Церкві чернецтво залишилося таким самим, яким воно було під час сепарації. Бо Східні Церкви, які вдруге відновили унію, нічого не зберегли із монашого статуту XI століття, а свої занепалі монастирі через більшу чи меншу сепарацію скоріше реставрували згідно з західними принципами. В результаті Східні Католицькі Церкви майже не зберегли жодних слідів чернецтва залежно від того, якою була перед тим сепарація, позаяк західні форми чернецтва його сповна не змінили. Так очевидно, що ті Східні Церкви навіть не змогли відтворити і сотої частини тих плодів, які вони віднайшли у Латинській Католицькій Церкві. З другого боку, усі Чини, Конгрегації чи релігійні спільноти, які від часу сепарації устанавлювались на Заході, аж до теперішніх часів межували з західними частинами Церкви і користувались західним обрядом. Проте були деякі намагання, що ці Конгрегації ставали здатними (спроможними) до апостолату Східних, користуючись більшою чи меншою адаптацією східних обрядів та практик. Деякі з цих старань призводили до помилок, а деякі, справді, приносили найкращі плоди для апостолату дисидентів. А втім, принципи таких акомодаций ніколи не були виражені канонічними регулами. Чи не було корисним ці намагання упорядкувати більш акуратними правилами та скріпити позитивною апробацією Собору? Мені здається, що пропонувати таке питання дуже вигідно, і гадаю, що Собор може і навіть повинен прийняти таку тезу, де йдеться про задіяння Східних Інститутів та Конгрегацій до апостолату серед Східних дисидентів, і потрібно примусити (присилити) принаймні до зовнішньої адаптації обрядів та практик ті народи, які намагаються об'єднатися з Церквою. Я вважаю, що принесе більше користі проблемі Об'єднання, якщо Собор Екуменічний заохотить усі Чини та Конгрегації латинські для цього потомственого апостолату на Сході. Проте виникатиме ще більш важливе питання про (стосовно) чернецтво самих східних. Я не сумніваюсь, що для обговорення (обміркування), яким радо користувались для поновлення релігійного життя перед сепарацією на Сході, могли зробити послугу самі ті (Інститути) установи, які задля досконалої подібності з усіма східними чернечими традиціями виявляли збіг (подібність) серед східних народів: «кістка із своїх кісток та плоть із своєї плоті». А втім, для осягнення цієї мети Східні Церкви вряди-годи змогли утворити надто важко (з великим трудом) певну досить життєдіяльну та міцну установу. Зрештою, їм пропонували укласти якусь конфедерацію із західними монастирями, аби спільно взялись до діла віднови тотожних принципів Східного чернецтва і в цей спосіб спільно працювали (співпрацювали б) для Об'єднання Церков. А позаяк, з одного боку, ці засади східного чернецтва майже усі були втрачені (пропали), а з другого боку, первісне чернецтво залишилось як єдина форма релігійного життя для дисидентських Церков, мабуть, найбільше це сприятливе для Екуменічного Собору, і щоб у цьому напрямі працювати, поновлюючи традиції перших Соборів, апробацію та схвалення чернецтва і принципів, на яких воно ґрунтується, а також осягнути найпекучіше схвалення такої Конференції Східних монастирів з усіма східними монастирями, які намагалися б співпрацювати у справі (ділі) Об'єднання Церков через понову чернецтва.

4. Націоналізм. Мені здається неможливим, що це питання не трактується фахово на зібраному Вселенському Соборі у ці часи, у яких занадто перебільшений націоналізм постав (виник) разом з найбільшими подіями людства. Чи може Собор оминати мовчанкою великі злочини стосовно (щодо)

людськості та міжнародної юстиції, які були скоєні в останній війні? Звичайно, не полагоджує осуд партикулярних фактів, та й Собор не може розв'язати питання, хто був винуватець помилки, якого злочину та у якій події (акті). Для тих окремих партикулярних випадків Собор не повинен виносити свого судження. Але взаємні людські злочини стали очевидними, то чи не є звіттіля обов'язком Церкви, зібраної на Соборі, подати принаймні інтернаціональні принципи моральності? До цього часу такої моралі не існувало. А навпаки, возвеличують людожерську мораль між народами. Хіба не досить говорити людожерам: «Не пожирайте один одного», бо ніколи урочисто не буде вирішено (встановлено), що міжнародне правосуддя існує, яке, хоч у цьому віці не захищало жодних людських визволень (свобод), однак чи юстиція у цьому ж столітті не мала Христової Церкви як захисника та рушія (протора)? Крім загальних принципів, наприклад, право захисту дозволяло на агресію. Я гадаю, що також можуть визначитись позитивні права націй. Отож, наприклад, можна говорити, що інструкція сьогодні (становить) містить таке право, що обмеження мови самої інструкції хай устанавлює сама родина. Божественне Слово повинно скеровуватись до народу, конфесарії придержуються допитуватись сповідачів, наскільки це можливо, мовою самих, які каються. Таке прохання може викликати здивування, проте регули, яких віками дотримувалась Вселенна Християнська Церква, в даний час паплюжаться, а звідсіля дошкуляє потреба ці принципи урочисто (всенародно) визначити. На мою скромну думку, з того усього стає очевидним, що Собор є надзвичайно вигідний (сприятливий), поскільки звелить розглядати те, що стосується об'єднання Церков, і трактувати хвилюючі питання в той спосіб, аби це об'єднання благополучно здійснилося та аби були покладені для Вселенської Церкви ті принципи (засади) церковної дисципліни, з яких Східні Церкви, з'єднані з Римською Столицею, змогли б знайти прогрес та зростання.